Maastricht University Leading in Learning!

Impactonderzoek taaltrajecten Taal voor het Leven door Stichting Lezen & Schrijven op het gebied van sociale inclusie en leesvaardigheid

Deel A

Dr. Maurice de Greef

Prof. Dr. Mien Segers

Dr. Jan Nijhuis

Dr. Jo Fond Lam (CINOP)

07-2014

Inhoudsopgave

Deel A: Managementsummary

De impact van Taal voor het Leven geëvalueerd **4**

Deel B: Wetenschappelijke rapportage

1. Onderzoekskader impact taaltrajecten door programma Taal voor het Leven **13**

2. Taaltrajecten programma Taal voor het Leven **15**

3. Methode: Instrumenten en datacollectie programma Taal voor het Leven **17**

4. Resultaten: Impact en succesfactoren taaltrajecten programma Taal voor het Leven **23**

5. Conclusies en discussie **33**

Referenties **37**

Bijlage 1: Itemverdeling en validatie Leestoets als onderdeel van TLVE-toetsen **40**

Managementsummary

De impact van Taal voor het leven geëvalueerd

Het recent gepubliceerde PIAAC onderzoek (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) maakt duidelijk, dat taaltrajecten voor volwassenen nog steeds noodzakelijk zijn. In Nederland is het aantal laaggeletterden gestegen van 9.4% naar 12% (Buisman et al., 2013). Met name het aandeel laaggeletterden onder de groep van 45 jaar en ouder is fors (Buisman en Houtkoop, 2014). Een mogelijke oorzaak zou kunnen zijn, dat veel mogelijkheden voor levenslang leren in de afgelopen periode zijn weggevallen door bezuinigingen in de sector volwasseneneducatie. Kok en Scholte (2013) geven echter aan, dat taaltrajecten voor laaggeletterden renderend zijn. Investering in deze taaltrajecten kan de Nederlandse samenleving 700 miljoen euro opleveren (Kok en Scholte, 2013). Maar wellicht nog belangrijker is dat de resultaten van een aantal onderzoeken indiceren, dat taaltrajecten onder de deelnemers zelf voor een beter welzijn, een betere positie op de arbeidsmarkt en een betere mate van gezondheid zorgen. Door de organisatie van taaltrajecten kunnen deelnemers een betere plek in de samenleving krijgen en hun kansen op de arbeidsmarkt vergroten. Het Ministerie van OCW ondersteunt deze gedachte en heeft Stichting Lezen & Schrijven de opdracht gegeven een nieuwe aanpak te ontwikkelen, getiteld 'Taal voor het Leven'. Doel was nieuwe methoden te ontwikkelen en uit te proberen, zodat laaggeletterde inwoners worden herkend, worden toegeleid naar taaltrajecten en hun plek in de samenleving en kansen op de arbeidsmarkt kunnen optimaliseren. Het programma loopt van eind 2012 tot medio 2015 en heeft een budget van € 5.000.000,- per jaar.
Het programma 'Taal voor het Leven' is een verzamelnaam voor diverse soorten taaltrajecten, die onder regie van Stichting Lezen & Schrijven door lokale ne regionale partners worden gerealiseerd. De taaltrajecten van het programma 'Taal voor het Leven' richten zich op alle volwassenen, die onvoldoende geletterd zijn om maatschappelijk volwaardig te kunnen functioneren (Matthijsse en Tubbing, 2013). Volgens Matthijsse en Tubbing (2013) zijn dat in ieder geval mensen die een taalniveau hebben onder het vastgestelde 2F niveau van de Standaarden en Eindtermen VE. De taaltrajecten worden momenteel aangeboden in 6 regio's, te weten: Amsterdam stad, Flevoland, Haaglanden, IJsselvechtstreek en Twente, Midden-Utrecht en Rijnmond. Alle taaltrajecten hebben innovatieve elementen, zoals nieuw ontwikkeld materiaal en andere wijze van ondersteunen door een vrijwilliger, maar sluiten steeds aan bij de al bestaande infrastructuur van taaltrajecten in de desbetreffende regio.

Kenmerken en vormen taaltrajecten Taal voor het Leven

De taaltrajecten van het programma 'Taal voor het Leven' kenmerken zich door een grote diversiteit. Reden hiervoor is dat de organisatie ervoor heeft gekozen om vooral aan te sluiten op de bestaande infrastructuur en op de beleidsagenda van de betreffende regio. Als gemene deler zijn een aantal onderwijskundige en didactische principes opgesteld, waaraan alle trajecten van 'Taal voor het Leven' moeten voldoen, te weten:

1. *Onderwijskundige principes*
   - Intersectoraal werken: samenwerking tussen verschillende sectoren, zoals onderwijs, welzijn, re-integratie en bibliotheekwerk
   - Multidisciplinair team: samenwerking tussen beroepskrachten en vrijwilligers

- Transfer centraal: aandacht voor toepassing van het geleerde in de praktijk
- Zelfsturing en maatwerk voorop: deelnemer kan eigen leertraject sturen en zijn of haar behoeften staan daarbij centraal
- Embedded learning: contextrijk leren staat centraal, zoals leren in de dagelijkse leef- en werkomgeving

2. *Didactische principes*
   - Taal en taalproductie: voldoende mogelijkheden om als deelnemer kwalitatief goede taal te produceren
   - Taal, denken en communicatie: aandacht voor voldoende confrontatie met betekenisvolle en communicatieve taaltaken naast actief en kritisch reflecteren op teksten en aanbieden van visuele en non-visuele informatie
   - Taal en durven: voldoende aanwezigheid van mogelijkheden om met nieuwe taal(producten) geconfronteerd te worden
   - Taal integraal: taalvaardigheden worden integraal en in samenhang met elkaar aangeboden via een specifieke didactische aanpak
   - Opbouw van taal: aanwezigheid van een gevarieerd aanbod van werkvormen en opdrachten, die aansluiten bij het al aanwezige individuele taalniveau van de deelnemers

Naast deze kenmerken is een onderscheid gemaakt tussen vijf verschillende soorten taaltrajecten waar een combinatie gemaakt wordt van professionals met getrainde vrijwilligers. Deze indeling is gebaseerd op de mogelijke rol van de getrainde vrijwilliger (met vaak professionals in de buurt) tijdens het taaltraject. Volgens Matthijsse, et al. (2013) zijn in het programma Taal voor het Leven de volgende trajecten te onderscheiden:

1. Voorleesgroep met voorlezer, waarbij een vrijwilliger mensen thuis voorleest of een leesgroep op locatie begeleidt
2. 1 Op 1 begeleiding met een taalmaatje, waarbij een vrijwilliger als taalmaatje deelnemers begeleidt of de trainer bij de lessen ondersteunt en gebruik maakt van bestaande leerroutes
3. Zelfstandige werkende taalgroep, waarbij een vrijwilliger als taalmaatje deelnemers begeleidt of de trainer bij de lessen ondersteunt en gebruik maakt van bestaande leerroutes
4. Lesgroep van een taalaanbieder, waarbij een vrijwilliger als taalmaatje deelnemers begeleidt of de trainer bij de lessen ondersteunt en gebruik maakt van bestaande leerroutes
5. Taalcoaching, waarbij een vrijwilliger die ruime ervaring heeft in het onderwijs of een onderwijskundige achtergrond, een cursist of een groep deelnemers helpt bij het beter leren schrijven en lezen

Om deze taaltrajecten op een kwalitatief hoogwaardige wijze te kunnen realiseren heeft Stichting Lezen & Schrijven in samenwerking met de landelijke, regionale en lokale samenwerkingspartners de toeleiding, opleiding en toetsing van de deelnemers geoptimaliseerd door:

1. *op het gebied van toeleiding:*
   - allianties per regio met in totaal (in 2013) ruim 300 partners te sluiten;
   - regionale wervingscampagnes voor cursisten en vrijwilligers op te zetten en uit te voeren;
   - screeningsinstrumenten zoals de Taalmeter te laten ontwikkelen;

2. *op het gebied van opleiding:*
   - intake-assessments te laten ontwikkelen voor niveaubepaling en het achterhalen van de leervraag;
   - methodische lesmaterialen voor taalleren in diverse contexten, zoals werk, ouderbetrokkenheid en gezondheid te laten ontwikkelen;
   - 40 taalhuizen op te starten waar cursisten en begeleiders samenkomen in veelal bibliotheken;
   - een vrijwilligersopleiding te ontwikkelen en circa 2500 vrijwilligers te trainen (juni 2014);
   - kennisdeling tussen begeleiders, docenten en partners zowel lokaal als nationaal te bevorderen;
3. *op het gebied van toetsing:*
   - TLVE-toetsen (Taal voor het Leven en Volwassenen Educatie) te ontwikkelen voor lezen, schrijven, digitale vaardigheden en rekenen en deze te laten valideren onder circa 1.000 deelnemers (528 deelnemers voor lezen, 398 deelnemers voor schrijven, 489 voor rekenen en 294 voor digitale vaardigheden, waarvan sommige deelnemers twee toetsen hebben gemaakt);
   - Een afgeleide van het SIT-instrument (Sociale Inclusie na Transfer) te laten ontwikkelen om de betere plek van deelnemers in het dagelijkse samenleving in kaart te kunnen brengen.

Evaluatie van de impact van Taal voor het Leven: de werkwijze

Vanuit het Ministerie van OCW heeft de afdeling Educational Research and Development (ERD) School of Business and Economics van Maastricht University de vraag gekregen om de opbrengsten van het programma 'Taal voor het Leven' in kaart te brengen betreffende de niveauverhoging onder deelnemers op de Referentieniveaus Taal en Rekenen en de mate van sociale inclusie. Hiervoor is een representatieve steekproef gedaan onder de deelnemers.

In totaal is tijdens de eerste meting onder 443 deelnemers het SIT-instrument afgenomen. Uiteindelijk hebben 297 deelnemers zowel de eerste meting als de tweede meting van het SIT-instrument ingevuld. Voor de TLVE toets Lezen geldt, dat bij de eerste meting 503 deelnemers de leestoets hebben gemaakt en 273 deelnemers de leestoets zowel tijdens de eerste als de tweede meting hebben gemaakt.

Objectieve meetresultaten staan bij dit onderzoek voorop. Allereerst worden de objectieve resultaten met betrekking tot leesvaardigheid aangetoond middels de scores op de TLVE toets Lezen. Ten tweede betreft het onderdeel van sociale inclusie een scoring op basis van zelfperceptie. Dit komt onder andere, vanwege het feit dat hier onderzocht wordt in hoeverre de deelnemer de vaardigheid of activiteit nu ook zelf toepast in de eigen praktijk. Eerder onderzoek van De Greef et al. (2009) toonde aan dat door het zelf scoren van de beheersing van diverse vaardigheden de verwachte overschatting van de deelnemers uitbleef, daar dezelfde scores door docenten (over de betreffende vaardigheden van de deelnemers) veel hoger bleken te zijn dan die van de deelnemers zelf. Daarnaast tonen Kok en Scholte (2013) door vergelijking van scores op de schalen van het SIT-instrument met scores op objectieve internationale taaltoetsen (Alamprese et al., 2011; Sabatini et al., 2011;, Greenberg et al., 2011; Hock en Mellard, 2011) aan, dat de gemiddelde stijging van de testscores van deelnemers vergelijkbaar zijn. Hierbij is de hoogte van de scores op de objectieve internationale taaltoetsen vergeleken met de hoogte van de scores op het SIT-instrument.

Voordat de resultaten geïnterpreteerd worden, moet worden gesteld dat de meetperiode zeer kort is geweest met name voor het vaststellen van een verbetering op leesvaardigheid. Als de meetperiode langer zou zijn geweest, bijvoorbeeld een jaar, zouden hier naar alle waarschijnlijkheid hogere scores te verwachten zijn.

Deelnemers krijgen een betere plek in de samenleving

De meeste deelnemers ervaren een toename van hun sociale inclusie. Met name de toepassing van taalvaardigheden in de dagelijkse praktijk is onder een groot aantal deelnemers (71%) gestegen. Als men de scores legt naast eerder onderzoek naar de impact van taaltrajecten in formele en non-formele onderwijssettingen binnen de welzijns-, arbeids-, onderwijs- en woonsector (De Greef et al., 2012) blijkt, dat het aantal deelnemers dat een toename van sociale inclusie ervaart na deelname aan een taaltraject van het programma 'Taal voor het Leven' op elke variabele van sociale inclusie hoger is (zie tabel 1). Met name de variabelen "nationale taalvaardigheden" en "assertiviteit" scoren veel hoger. Deze resultaten zijn dus goed te noemen. We zien tevens, dat deelnemers met een lage of gemiddelde beginscore er sterker op vooruit gaan dan deelnemers met een hoge beginscore.

Tabel 1: Percentage deelnemers m.b.t. toename in sociale inclusie

Leercontext → **Aantal deelnemers met toename sociale inclusie per variabele van sociale inclusie in % ↓**	**Trajecten TVHL 2014**	**Landelijk onderzoek 2012**
Sociale inclusie		
Nationale Taalvaardigheden	71	58
Digitale Vaardigheden	66	51
Assertiviteit	66	54
Arbeids- en opvoedingsvaardigheden	48	42
Ontmoeten & ondernemen	58	49
Natuur- en sportactiviteiten	57	49
Afname sociaal isolement	51	45

Positie op de arbeidsmarkt verbetert

Een aanzienlijk deel van de deelnemers is na het taaltraject actiever op de arbeidsmarkt dan aan het begin van het taaltraject. Er is een verbetering te zien over alle mogelijke posities op de arbeidsmarkt, zoals het hebben van een baan, stage lopen, actiever werk zoeken en het hebben van een baan met begeleiding. Wat betreft arbeidsmarktpositie is er sprake van eenzelfde situatie als bij sociale inclusie. Ook volgens tabel 2 is het percentage deelnemers dat een betere arbeidsmarktpositie ervaart hoger dan in het landelijk onderzoek van 2012 van De Greef et al. (2012).

Tabel 2: Percentage deelnemers m.b.t. toename in arbeidsmarktpositie

Leercontext → Aantal deelnemers met toename sociale inclusie per variabele van arbeidsmarktpositie in % ↓	Trajecten TVHL 2014	Landelijk onderzoek 2012
Arbeidsmarktpositie		
Betaalde baan	21	20
Vrijwilligerswerk	28	21
Stage	26	7
Op zoek naar baan	36	20
Betaalde baan met begeleiding	28	14

Betere gezondheidssituatie

Wat betreft gezondheid is er geen benchmark mogelijk met een landelijk onderzoek, aangezien dit niet eerder op deze wijze is gemeten. Wel wordt duidelijk, dat een groot deel van de deelnemers een betere mate van psychische gezondheid ervaart (circa 53%) en een deel een betere mate van fysieke gezondheid (circa 39%). Dus kan men concluderen dat het traject ook een impact heeft gehad op de mate van vooral psychische gezondheid.

Tabel 3: Percentage deelnemers m.b.t. toename in gezondheid

Leercontext → Aantal deelnemers met toename sociale inclusie per variabele van gezondheid in % ↓	Trajecten TVHL 2014	Landelijk onderzoek 2012
Gezondheid		
Fysieke gezondheid	39	-*
Psychische gezondheid	53	-*

Noot 1: * Variabelen zijn niet onderzocht bij dit onderzoek.

Afname sociale inclusie: bewustwording beperkingen

Wat opvalt is, dat er ook bij een deel van de mensen een afname geconstateerd wordt. Dit is te verklaren vanwege het feit dat bij dit meetinstrument gevraagd wordt naar de beleving van de verschillende kenmerken op sociale inclusie. De mensen die een afname constateren, worden zichzelf tijdens het traject bewust van hun 'beperkingen' op het gebied van sociale inclusie. Door de kritische zelfreflectie gaan ze de mate van sociale inclusie lager waarderen en scoren ze dus lager bij de eindmeting dan bij de beginmeting. Bij een langere meetperiode zou waarschijnlijk voor een groot deel van deze groep ook een toename in sociale inclusie te constateren zijn. Dit wordt ondersteund vanwege het feit, dat de groepen waar een afname te constateren valt met name groot zijn bij de variabelen, die te maken hebben met sociale verbondenheid, zoals 'afname sociaal isolement'. De meer objectieve en concrete variabelen zoals 'nationale taalvaardigheden' tonen een veel kleinere afname. Daarnaast wordt het ook bevestigd, doordat bij de leestoets slechts 4.4% van de mensen lager scoort bij de tweede meting.

Stijging op de participatieladder

Vanuit de landelijke overheid is in 2009 de "participatieladder" ingevoerd om te kijken of mensen toe kunnen naar een meer volwaardige participatie in onze samenleving (Terpstra, 2011). De treden van de participatieladder bestaan uit:

- Trede 1: Geïsoleerd
- Trede 2: Sociale contacten buitenshuis
- Trede 3: Deelname georganiseerde activiteiten
- Trede 4: Onbetaald werk
- Trede 5: Betaald werk met ondersteuning
- Trede 6: Betaald werk

Op basis van de resultaten onder de deelnemers van de taaltrajecten van 'Taal voor het Leven' zien we, dat circa 50% van de deelnemers uit een isolementspositie is gekomen en dus van trede 1 naar trede 2 is gestegen (zie tabel 1). Aansluitend kunnen we concluderen, dat circa 60% van trede 2 naar 3 is gestegen op basis van de scores met betrekking tot de variabele 'Ontmoeten & ondernemen' (zie tabel 1). Uit tabel 1 blijkt vervolgens, dat circa 55% van de mensen meer is gaan deelnemen aan georganiseerde activiteiten, zoals natuur- en sportactiviteiten. Uit tabel 2 wordt duidelijk, dat circa 30% vrijwilligerswerk is gaan doen en van trede 3 naar 4 is gestegen. Daarnaast is circa 30% gestegen van trede 4 naar 5, doordat circa 30% een betere baan met begeleiding heeft gekregen of daar beter in is gaan functioneren. Ten slotte is circa 20% gestegen van trede 5 naar 6, aangezien die deelnemers een betere betaalde baan hebben gekregen of daar beter in zijn gaan functioneren.

Leesvaardigheidsniveau stijgt

De leesvaardigheid na het taaltraject is voor een groot aantal deelnemers beter dan aan het begin van het taaltraject, namelijk voor 52.7%. Kijken we naar de wat sterkere maat betreffende de relatieve gemiddelde vooruitgang, zien we dat deze bij de programma's van 'Taal voor het Leven' hoger ligt dan bij de meeste andere internationale onderzoeken. Kok en Scholte (2013) hebben op basis van de onderzoeken van Hock en Mellard (2011), Alamprese et al. (2011), Sabatini et al. (2011) en Greenberg et al. (2011) een gewogen gemiddelde vooruitgang van 5.20% berekend. De gemiddelde vooruitgang van de taaltrajecten van 'Taal voor het Leven' ligt met 5.56% hoger dan dit gewogen gemiddelde. Daarnaast is naar alle waarschijnlijkheid de meetperiode korter dan in de andere internationale onderzoeken en bestaat de kans dat dit gemiddelde bij een langere meetperiode hoger kan zijn. Ook hier geldt, dat deelnemers met een lage beginscore meer verbeteren dan deelnemers met een hoge beginscore.

Invloed socio-demografische kenmerken zijn gering

Er is maar een beperkte invloed van socio-demografische kenmerken te constateren. Met betrekking tot deelpopulaties en verandering in sociale inclusie, zijn er wel verschillen gevonden tussen:

- man en vrouw voor de variabele 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden', waarbij we een grotere toename onder vrouwen zien en
- het wel of niet hebben van een diploma op de variabele 'psychische gezondheid', waarbij we een grotere verbetering van de psychische gezondheid onder mensen met een diploma zien.

Oftewel we zien dat vrouwen en mensen met een diploma op een paar dimensies van sociale inclusie betere resultaten behalen. De analyses laten zien dat er enkel een significante samenhang is tussen geslacht en de toename in 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' naast het hebben van een diploma op het verkrijgen van een betere 'psychische gezondheid'. Er is echter geen significante samenhang tussen geslacht, leeftijd, vooropleiding, vooropleidingsjaren of het hebben van een baan op de toename in leesvaardigheid. De achtergrondkenmerken van de leefsituatie van de deelnemers zijn blijkbaar enkel van invloed op de toename in 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' en het verkrijgen van een betere 'psychische gezondheid' en niet op de toename in leesvaardigheid.

Invloed van de leeromgeving is groot

Het blijkt dat de verschillende onderdelen van de leeromgeving gerelateerd zijn aan de verschillende sociale inclusie factoren. Elk onderdeel is gerelateerd op één of twee factoren, waardoor alle sociale inclusie factoren beïnvloed worden. Oftewel het verkrijgen van een betere plek in de samenleving wordt beïnvloed door met name de leer- en leefomgeving van de deelnemers. Dit geldt echter niet voor de toename in leesvaardigheid.

Samenvattend betekent dit, dat de aanwezigheid van een kwalitatieve goede docent met een goede ondersteuning van een vrijwilliger, kwalitatief hoogwaardig materiaal en voldoende transfermogelijkheden ervoor kunnen zorgen dat mensen eerder een betere plek in de dagelijkse samenleving krijgen. Het leertraject moet dus uit een goede mix van deze factoren bestaan, willen deelnemers een betere plek in de samenleving krijgen. Hierbij is het wel zo, dat hoe beter de werksituatie is en hoe vaker men kinderen moet opvoeden, hoe groter de kans is dat men sneller betere arbeids- en opvoedingsvaardigheden krijgt.

Samenhang toename in leesvaardigheid en toename in sociale inclusie

Uit de resultaten blijkt, dat er geen significante verbanden zijn tussen veranderingen in 'nationale taalvaardigheden' naast 'digitale vaardigheden' op de verandering in leesvaardigheid. Maar verdere interpretatie van de scores op sociale inclusie en leesvaardigheid suggereert echter wel een verband tussen de verandering in leesvaardigheid en de sociale inclusie variabelen. Oftewel er lijkt een verband te zijn tussen de score op leesvaardigheid en sociale inclusie (mensen die een betere sociale inclusie krijgen zouden ook een betere leesvaardigheid kunnen krijgen), maar dit kan niet worden vastgesteld. Hier is echter de vraag of dit een terechte conclusie is. Deze uitkomst kan namelijk ook beïnvloed worden door de steekproefsamenstelling. De steekproef is namelijk te klein hiervoor. De uitkomsten moeten dan met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Dus verder onderzoek is nodig om hier een antwoord op te kunnen geven.

Resumé: goede impact

Op basis van de resultaten kan worden vastgesteld, dat het programma 'Taal voor het Leven' een goede impact heeft op de mate van sociale inclusie, mate van gezondheid, arbeidsmarktpositie en de mate van leesvaardigheid van de deelnemers aan de georganiseerde taaltrajecten.

De resultaten op een rij:

1. Circa 50% tot 65% blijkt een betere plek in de samenleving te krijgen
2. Circa 70% kan zijn of haar taalvaardigheden in de praktijk beter toepassen

3. Circa 53% heeft een betere leesvaardigheid
4. Circa 53% ervaart een betere mate van psychische gezondheid en 39% een betere mate van fysieke gezondheid
5. Circa 20% tot 35% heeft een betere arbeidsmarktpositie

Daarnaast blijken de aanwezigheid van een kwalitatieve goede docent met een goede ondersteuning van een vrijwilliger, kwalitatief hoogwaardig materiaal en voldoende transfermogelijkheden ervoor te kunnen zorgen dat mensen eerder een betere plek in de dagelijkse samenleving krijgen. Het leertraject moet dus uit een goede mix van deze factoren bestaan, willen deelnemers een betere plek in de samenleving krijgen.

Deze managementsummary is een samenvatting van de uitgebreide wetenschappelijke rapportage van het impactonderzoek. Voor meer informatie betreffende dataverzameling, data-analyse en de resultaten verwijzen we naar deel B van deze rapportage (die uiteraard enig overlap met deel A vertoont).
Naast deze rapportage zal in september het tweede deel van de onderzoeksrapportage volgen, waarin de resultaten op de schrijfvaardigheden worden gerapporteerd.

Wetenschappelijke rapportage

1. Onderzoekskader impact taaltrajecten door programma Taal voor het Leven

Het recent gepubliceerde PIAAC onderzoek (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) maakt duidelijk dat taaltrajecten voor volwassenen nog steeds noodzakelijk zijn. In Nederland is het aantal laaggeletterden gestegen van 9.4% naar 12% (Buisman et al., 2013). Ook lijken de kosten van laaggeletterdheid voor de samenleving aanzienlijk (onder andere door lagere arbeidsproductiviteit, meer uitgaven sociale zekerheid, meer kosten in verband met grotere werkloosheid en hogere kosten door meer gebruik van de gezondheidszorg). Deze kosten worden door PWC geschat op 556 miljoen euro per jaar (De Greef, Segers en Nijhuis, 2013). Als laaggeletterden zouden deelnemen aan een taaltraject zouden deze kosten (als gevolg van laaggeletterdheid) voorkomen kunnen worden. Kok en Scholte (2013) geven aan, dat taaltrajecten voor laaggeletterden renderend zijn en de samenleving 700 miljoen euro kan opleveren naast de eerdergenoemde kostenbesparing. Maar wellicht nog belangrijker is, dat de resultaten van een aantal onderzoeken indiceren, dat taaltrajecten onder deelnemers zelf voor een beter welzijn, een betere positie op de arbeidsmarkt en een betere mate van gezondheid zorgen. Volwassen deelnemers aan taal-, reken en basisvaardigheidstrajecten ervaren een toename van zelfvertrouwen en een persoonlijke groei (Purcell-Gates et al., 2000) naast meer vertrouwen en tevredenheid in hun baan en betere werknemersvaardigheden (Tett et al., 2006; Department of Labour New Zealand, 2010). Volgens Berkman et al. (2004) resulteert deelname aan taaltrajecten zelfs in een afname van depressies onder de deelnemers. Door de organisatie van taaltrajecten kunnen deelnemers dus een betere plek in de samenleving krijgen en hun kansen op de arbeidsmarkt vergroten.
Het Ministerie van OCW ondersteunt deze gedachte en heeft Stichting Lezen & Schrijven de opdracht gegeven een nieuwe aanpak te ontwikkelen getiteld 'Taal voor het Leven'. Doel was nieuwe methoden te ontwikkelen en uit te proberen, zodat laaggeletterde inwoners worden herkend, worden toegeleid naar taaltrajecten en hun plek in de samenleving en kansen op de arbeidsmarkt kunnen optimaliseren.

Impact van het programma Taal voor het Leven

Het programma 'Taal voor het Leven' richt zich op het ontwikkelen en ondersteunen van taaltrajecten om volwassenen (die problemen ervaren met lezen of schrijven) naast een betere taalbeheersing een betere plek in de samenleving te kunnen geven. De taaltrajecten zijn bedoeld voor volwassenen die tot uiting komen in de Standaarden en Eindtermen VE op Instroomniveau, 1F en 2F[1]. Dit geldt voor taal-, reken- en digitale vaardigheden en daarnaast het niveau van sociale inclusie. De doelgroep bestaat zowel uit autochtonen als allochtonen. Vanuit het Ministerie van OCW heeft de afdeling Educational Research and Development (ERD) School of Business and Economics van Maastricht University de vraag gekregen om de opbrengsten van het programma 'Taal voor het Leven' in kaart te brengen betreffende de niveauverhoging onder deelnemers op de Referentieniveaus Taal en Rekenen en de mate van sociale inclusie.
Het gaat daarbij om de volgende aspecten:

- Verandering in taalniveau, meer specifiek de schriftelijke taalvaardigheden schrijven en lezen van een deelnemer m.b.t. niveaus van de Standaarden en Eindtermen VE

[1] In het vervolg zal worden volstaan met Standaarden en Eindtermen VE

- Verandering in rekenniveau voor de domeinen getallen, verhoudingen, meten en meetkunde en verbanden m.b.t. de Standaarden en Eindtermen VE
- Verandering in niveau van digitale vaardigheden van een deelnemer, gebaseerd op de Standaarden en Eindtermen VE
- Verandering in niveau van sociale inclusie van een deelnemer. Dit is gebaseerd op de indeling van het SIT-instrument (Sociale Inclusie na Transfer) van Maastricht University inclusief:
    - Mate van psychische en fysieke gezondheid
    - Niveau van arbeidsmarktontwikkeling, te weten: het zoeken en vinden van een baan, het doen van vrijwilligerswerk, het doen van stage en het vinden van betaald (begeleid) werk van een deelnemer
    - Uiteindelijke positionering op één van de 6 treden van de participatieladder, te weten: geïsoleerd, sociale contacten buitenshuis, deelname georganiseerde activiteiten, onbetaald werk, betaald werk met ondersteuning en betaald werk

In samenwerking met het Ministerie van OCW is bepaald, dat het onderzoek zich voornamelijk moet richten op de verandering in taalniveau en het niveau van sociale inclusie. Voor de focus van het onderzoek zijn zes onderzoeksvragen geformuleerd (zie figuur 1.1).

Figuur 1.1: Overzicht van onderzoeksvragen

Onderzoekvragen impact taaltrajecten Taal voor het Leven	
Onderzoeksvraag 1:	Wat is de mate van verandering in sociale inclusie, gezondheid, arbeidsmarktpositie en leesvaardigheid bij deelnemers aan een taaltraject?
Onderzoeksvraag 2:	Zijn er verschillen tussen deelpopulaties in de mate van verandering in sociale inclusie?
Onderzoeksvraag 3 :	Zijn er verschillen tussen deelpopulaties in de mate van verandering in leesvaardigheid?
Onderzoeksvraag 4:	Heeft de perceptie van kenmerken van de leeromgeving een effect op de mate van verandering in sociale inclusie ?
Onderzoeksvraag 5:	Heeft de perceptie van kenmerken van de leeromgeving een effect op de mate van verandering leesvaardigheid ?
Onderzoeksvraag 6:	Is er een verband tussen mate van verandering in sociale inclusie en mate van verandering in leesvaardigheid ?

2. Taaltrajecten programma Taal voor het Leven

Het programma 'Taal voor het Leven' is een verzamelnaam voor diverse soorten taaltrajecten, die onder regie van Stichting Lezen & Schrijven door partners worden georganiseerd. De taaltrajecten van het programma 'Taal voor het Leven' richten zich op alle volwassenen, die onvoldoende geletterd zijn om maatschappelijk volwaardig te kunnen functioneren (Matthijsse en Tubbing, 2013). Volgens Matthijsse en Tubbing (2013) zijn dat in ieder geval mensen die een taalniveau hebben onder het vastgestelde 2F niveau van de Standaarden en Eindtermen VE.
De taaltrajecten worden momenteel aangeboden in 6 regio's, te weten: Amsterdam stad, Flevoland, Haaglanden, IJsselvechtstreek en Twente, Midden-Utrecht en Rijnmond. Alle taaltrajecten hebben innovatieve elementen, zoals nieuw ontwikkeld materiaal en andere wijze van ondersteunen door een vrijwilliger, maar sluiten steeds aan bij de al bestaande infrastructuur van taaltrajecten in de desbetreffende regio.

Kenmerken en vormen taaltrajecten Taal voor het Leven
De taaltrajecten van het programma 'Taal voor het Leven' kenmerken zich door een grote diversiteit. Reden hiervoor is dat de organisatie ervoor heeft gekozen om vooral aan te sluiten bij de bestaande infrastructuur, die de aanwezige taalorganisaties in de regio in de loop der jaren hebben opgebouwd. Om toch van een gemene deler te kunnen spreken zijn een aantal onderwijskundige en didactische principes opgesteld, waaraan alle trajecten van 'Taal voor het Leven' volgens Matthijsse en Tubbing (2013) moeten voldoen, te weten:

1. *Onderwijskundige principes*
   - Intersectoraal werken: Samenwerking tussen verschillende sectoren, zoals onderwijs, welzijn en bibliotheekwerk
   - Multidisciplinair team: Samenwerking tussen beroepskrachten en vrijwilligers
   - Transfer centraal: Aandacht voor toepassing van het geleerde in de praktijk
   - Zelfsturing en maatwerk voorop: Deelnemer kan eigen leertraject sturen en zijn of haar behoeften staan daarbij centraal
   - Embedded learning: Contextrijk leren staat centraal, zoals leren in de dagelijkse leef- en werkomgeving
2. *Didactische principes*
   - Taal en taalproductie: Voldoende mogelijkheden om als deelnemer kwalitatief goede taal te produceren
   - Taal, denken en communicatie: Aandacht voor voldoende confrontatie met betekenisvolle en communicatieve taaltaken naast actief en kritisch reflecteren op teksten en aanbieden van visuele en non-visuele informatie
   - Taal en durven: Voldoende aanwezigheid van mogelijkheden om met nieuwe taal(producten) geconfronteerd te worden

- Taal integraal: Taalvaardigheden worden integraal en in samenhang met elkaar aangeboden via een specifieke didactische aanpak
- Opbouw van taal: Aanwezigheid van een gevarieerd aanbod van werkvormen en opdrachten, die aansluiten bij het al aanwezige individuele taalniveau van de deelnemers

Naast deze kenmerken is een onderscheid gemaakt tussen vijf verschillende soorten taaltrajecten. Deze indeling is gebaseerd op de mogelijke rol van de vrijwilliger tijdens het taaltraject. Volgens Matthijsse, et al. (2013) zijn in het programma 'Taal voor het Leven' de volgende trajecten te onderscheiden:

1. Voorleesgroep met voorlezer, waarbij een vrijwilliger mensen thuis voorleest of een leesgroep op locatie begeleidt
2. 1 Op 1 begeleiding met een taalmaatje, waarbij een vrijwilliger als taalmaatje deelnemers begeleidt of de trainer bij de lessen ondersteunt en gebruik maakt van bestaande leerroutes
3. Zelfstandige werkende taalgroep, waarbij een vrijwilliger als taalmaatje deelnemers begeleidt of de trainer bij de lessen ondersteunt en gebruik maakt van bestaande leerroutes
4. Lesgroep van een taalaanbieder, waarbij een vrijwilliger als taalmaatje deelnemers begeleidt of de trainer bij de lessen ondersteunt en gebruik maakt van bestaande leerroutes
5. Taalcoaching, waarbij een vrijwilliger een cursist of een groep deelnemers helpt bij het beter leren schrijven en lezen

Om deze taaltrajecten op een kwalitatief hoogwaardige wijze te kunnen realiseren heeft Stichting Lezen & Schrijven in samenwerking met de landelijke, regionale en lokale samenwerkingspartners de toeleiding, opleiding en toetsing van de deelnemers geoptimaliseerd door:

1. *op het gebied van toeleiding:*
   - allianties per regio met in totaal ruim 300 partners te sluiten;
   - regionale wervingscampagnes voor cursisten en vrijwilligers op te zetten en uit te voeren;
   - screeningsinstrumenten zoals de Taalmeter te laten ontwikkelen;
2. *op het gebied van opleiding:*
   - intake-assessments te laten ontwikkelen;
   - methodische lesmaterialen voor taalleren in diverse contexten, zoals werk en gezondheid te laten ontwikkelen;
   - 40 taalhuizen op te starten;
   - een vrijwilligersopleiding te ontwikkelen en circa 2500 vrijwilligers te trainen (juni 2014);
   - kennisdeling tussen begeleiders, docenten en partners zowel lokaal als nationaal te bevorderen;
3. *op het gebied van toetsing:*
   - TLVE-toetsen te ontwikkelen voor lezen, schrijven, digitale vaardigheden en rekenen en deze te laten valideren onder circa 1.000 deelnemers (528 deelnemers voor lezen, 398 deelnemers voor schrijven, 489 voor rekenen en 294 voor digitale vaardigheden, waarvan sommige deelnemers twee toetsen hebben gemaakt);
   - een afgeleide van het SIT-instrument te laten ontwikkelen om de betere plek van deelnemers in de dagelijkse samenleving in kaart te kunnen brengen.

3. Methode: Instrumenten en datacollectie programma Taal voor het Leven

Onderzoeksgroep

In totaal is tijdens de eerste meting onder 443 deelnemers het SIT-instrument afgenomen. Uiteindelijk hebben 297 deelnemers zowel de eerste meting als de tweede meting van het SIT-instrument ingevuld. Voor de TLVE toets Lezen geldt dat bij de eerste meting 503 deelnemers de leestoets hebben gemaakt en 273 deelnemers de leestoets zowel tijdens de eerste als de tweede meting hebben gemaakt. Voor de achtergrondgegevens zie tabel 3.1.

Tabel 3.1: Socio-demografische kenmerken deelnemers SIT-instrument en leestoets TLVE-toetsen

Kenmerk	*% Respondenten SIT-instrument N = 297*	*% Respondenten TLVE-toets Lezen N= 273*
Geslacht		
Man	24.6	35.5
Vrouw	75.4	64.5
Herkomst		
Autochtoon	5.2	9.7
Allochtoon	94.8	90.3
Moedertaal		
Nederlands	*	11.8
Andere taal dan Nederlands	*	88.2
Leeftijd		
<= 34	22	17
35 – 42	29	24
43 – 50	27	33
>= 51	22	26
Hoogste vooropleiding		
Basisonderwijs	26	31
Voortgezet onderwijs	21	20
MBO	13	18
HBO / Universiteit	21	17
Anders	19	14
Aantal opleidingsjaren		
Minder dan 5 jaar	21.3	23.7
6 – 10 jaar	29.2	35.7
11 – 15 jaar	28.2	24.9
Meer dan 16 jaar	21.3	15.7
Baan		
Betaalde baan	14.5	23.8
Vrijwilligersbaan	14.8	17.3
Geen baan	68.6	56.0
Diploma		
Ja	38.6	*
Nee	61.4	*

* Deze items zijn na overleg met de betreffende organisatie(s) niet gemeten bij deze doelgroep, vanwege het feit dat deze niet van toepassing of moeilijk te meten waren bij de betreffende doelgroep.

Vier van de zes regio's zijn grote steden van Nederland. Dit is naar alle waarschijnlijk de reden, dat in de steekproef allochtonen oververtegenwoordigd waren.

Instrumenten

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn er twee onderzoeksinstrumenten gebruikt, te weten: het SIT-instrument van De Greef, Segers en Verté (2010) en de TLVE toetsen. Hieronder worden de instrumenten en de dataverzameling besproken.

SIT-instrument

Voor het meten van de mate van sociale inclusie is gebruik gemaakt van het SIT-instrument van De Greef, Segers en Verté (2010). Daarnaast is gekeken naar de impact van het taaltraject op de fysieke en psychische gezondheid. Voor de variabelen van fysieke en psychische gezondheid is gebruik gemaakt van schalen van de Belgian Ageing Studies (BAS) van Verté, De Witte en De Donder (2007). Verder, om de (indirecte) relatie van deelname aan de taaltrajecten met arbeidsparticipatie te kunnen bepalen, zijn items aan de vragenlijst toegevoegd, zoals: het hebben van een betaalde baan (met of zonder begeleiding), vrijwilligerswerk, een stage of het zoeken naar een baan. Dit resulteert in de volgende 3 groepen van variabelen.

1. Sociale inclusie: Nationale taalvaardigheden, Digitale vaardigheden, Assertiviteit, Arbeids- en opvoedingsvaardigheden, Ontmoeten & ondernemen, Natuur- en sportactiviteiten en Afname in sociaal isolement.
2. Gezondheid: Fysieke gezondheid en Psychische gezondheid.
3. Arbeidsmarktpositie, Het hebben van of beter functioneren in een betaalde baan, het hebben van vrijwilligerswerk, stage gaan lopen, het zoeken naar een baan, het hebben van of beter functioneren in een betaalde baan met begeleiding.

Eveneens zijn naar socio-demografische kenmerken, zoals geslacht, nationaliteit, leeftijd, hoogste vooropleiding, aantal opleidingsjaren, het hebben van een diploma of een (vrijwilligers)baan gevraagd. Het SIT-instrument bevat tevens items die de kenmerken van de leer- en leefomgeving van deelnemers meten, waarvan wordt verondersteld dat ze samenhangen met de beoogde sociale inclusie effecten. Om de vragenlijst passend te maken op de taaltrajecten van het programma 'Taal voor het Leven' zijn de items (die de kenmerken van de leef- en leeromgeving beogen te meten) deels aangepast. Hierbij zijn alle items die naar de leeromgeving vragen op begrijpbaarheid voor de doelgroep herzien. Daarnaast zijn er items over de "Vrijwilliger" toegevoegd, die de kenmerken van de ondersteuning door de vrijwilliger tijdens het taaltraject meten. Met betrekking tot de leefomgeving zijn enkel de twee variabelen "Opvoeding & Werk" en "Zorg" van het SIT-instrument overgenomen aangezien in het onderzoek van De Greef et al. (2012) duidelijk werd, dat enkele deze twee variabelen als onderdeel van de leefomgeving van invloed waren op de toename van sociale inclusie bij een vergelijkbare doelgroep. Tabel 3.2 toont een overzicht van de kenmerken van de leef- en leeromgeving die als variabelen zijn gemeten in dit onderzoek.

Tabel 3.2: Overzicht variabelen leer- en leefomgeving

Kenmerk leeromgeving	*Voorbeelditem*	*Aantal items*	*Cronbach's Alpha*
Leeromgeving			
Docent	De docent heeft mij geholpen bij het plannen van hoe ik beter de Nederlandse taal kan gebruiken in mijn werk of privé	4	0.878
Materiaal	De lesstof was niet te moeilijk, maar ook niet te makkelijk	4	0.810
Directe omgeving	Mijn familie en vrienden maakt het niet uit of ik nu beter de Nederlandse taal gebruik	4	0.792
Transfermogelijkheden	Sinds ik de cursus heb gedaan voel ik me vrijer om dingen te doen in werk en privé	3	0.774
Vrijwilliger	Ik kreeg complimenten van de vrijwilliger als ik de Nederlandse taal beter gebruikte buiten de school	4	0.686
Leefomgeving			
Opvoeding & Werk	Ik doe mijn betaald werk steeds beter	3	0.584*
Zorg	Ik help andere mensen in mijn omgeving	3	0.684

*Deze waarde is laag en resultaten van deze variabele moeten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

De leestoets behorende bij de TLVE-toetsen

De TLVE-toetsen bestaan uit 4 afzonderlijke toetsen (De Greef et al., 2014), die het niveau (beschreven in de Standaarden en Eindtermen VE) aangeven, dat iemand voor de specifieke vaardigheid heeft, te weten: leesvaardigheid, schrijfvaardigheid, rekenen en digitale vaardigheden. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de lees- en de schrijftoets. Aangezien deze rapportage zicht tot het onderdeel lezen beperkt, wordt alleen de leestoets beschreven, die als doel heeft om het leesvaardigheidsniveau van een deelnemer (uitgedrukt in termen of percentages van Instroomniveau, 1F en waar mogelijk 2F) inzichtelijk te maken. Uitgangspunt voor de ontwikkeling van de leestoetsen zijn de standaarden en eindtermen VE. Daarbij zijn de beschrijvingen van zakelijke teksten gebruikt (zie figuur 2).

Figuur 2: Inhoud onderdeel zakelijke teksten van lezen gebaseerd op de Standaarden en eindtermen VE

2. LEZEN

2.1 Zakelijke teksten

	Opleidingen gericht op alfabetisering		Opleidingen gericht op ingangsniveau beroepsonderwijs
	Instroomniveau	**Niveau 1F**	**Niveau 2F**
Algemene omschrijving Lezen	Kan op papier en beeldscherm korte, zeer eenvoudige teksten lezen en begrijpen over concrete, bekende onderwerpen binnen de vertrouwde leef-, werk- en leeromgeving. Kan in eenvoudige authentieke teksten herkennen wat voor hem bekend en belangrijk is.	Kan op papier en beeldscherm eenvoudige teksten lezen en begrijpen over concrete, herkenbare onderwerpen binnen de dagelijkse leef-, werk- en leeromgeving.	Kan op papier en beeldscherm teksten met een heldere structuur lezen en begrijpen over concrete onderwerpen, gerelateerd aan de leef-, werk- en leeromgeving.
Tekstkenmerken			
	De teksten zijn zeer eenvoudig van structuur, kort en hebben een zeer herkenbare lay-out. De teksten bevatten weinig informatie en deze informatie is concreet. De zinnen zijn kort, enkelvoudig en er komen geen passieve zinnen voor. De woorden zijn hoog frequent en wijken niet af van de woordenschat van de lezer. Schematische overzichten zijn zeer eenvoudig en er worden niet meer dan twee gegevens gecombineerd.	De teksten hebben een eenvoudige, lineaire structuur en een heldere lay-out. De informatie is herkenbaar geordend. De teksten hebben een lage informatiedichtheid; belangrijke informatie is gemarkeerd of wordt herhaald. Er wordt niet te veel (nieuwe) informatie gelijktijdig geïntroduceerd. De zinnen zijn vaak enkelvoudig en kort. In samengestelde zinnen wordt gebruikgemaakt van veelvoorkomende voegwoorden. De teksten bestaan voornamelijk uit vaak gebruikte of voor de lezer bekende, alledaagse woorden. Schematische overzichten zijn eenvoudig en overzichtelijk.	De teksten hebben een heldere structuur. Er worden niet te veel gegevens in één keer aangeboden. De zinnen zijn langer en er komen meer samengestelde zinnen voor. Het woordgebruik is meer gevarieerd, er komt formeel taalgebruik voor en ook minder veelvoorkomende woorden komen voor.

Bron: CINOP (2012, blz. 122).

In tabel 3.3 staan de statistische gegevens van de twee toetsversies.

Tabel 3.3: Statistische gegevens Leestoets A en B behorende bij de TLVE-toetsen

Statistische gegevens	*Versie A*	*Versie B*
N	269	260
Aantal items	61	54
Gemiddelde ruwe score	38.54	36.17
Standaarddeviatie	14,99	10,43
Percentage correct	63%	67%
Minimum – maximum	0-61	7-54
Betrouwbaarheid (Cronbach's Alpha)	0.96	0.93
Gemiddelde Theta	0.117	0.180
Variantie geschatte Theta	0.098	0.065
Variantie ware Theta	0.088	0.057
Betrouwbaarheid geschatte Theta	0.91	0.88

De norm voor de leestoets is gebaseerd op 1,64 * standaarddeviatie rond de gemiddelde moeilijkheid van de toets. Waarbij de uitspraak 'Op weg naar 1F' tussen -1.64* Standaarddeviatie en + 1.64*standaarddeviatie ligt. Tabel 3.4 geeft een overzicht van de cesuur van leestoets A en B weer.

Tabel 3.4: Cesuur Leestoets A en B behorende bij de TLVE-toetsen

Niveau	*Norm in %*
Lezen 1 (max. 61 punten)	
Instroom	Minder dan 51% correct
Op weg naar 1F	Tussen 53% en 84% correct
Beheerst 1F	Meer dan 85% correct
Lezen 2 (max. 54 punten)	
Instroom	Minder dan 52% correct
Op weg naar 1F	Tussen 54% en 83% correct
Beheerst 1F	Meer dan 85% correct

Wegens de grofmazige indeling van de Standaarden en Eindtermen VE is het moeilijk om binnen de korte termijn waarbinnen de effecten zijn gemeten, verschillen in niveau vast te stellen. We hebben gebruikt gemaakt van de (ruwe) scores op de leestoets, omdat deze op een meer sensitieve wijze veranderingen in leesvaardigheden indiceren. De itemverdeling en de resultaten van de validatie van de leestoets staan beschreven in bijlage 1 van deze rapportage.

Datacollectie

Het SIT-instrument en de Leestoets zijn afgenomen onder de deelnemers aan taaltrajecten in 6 regio's van Taal voor het Leven. De selectie van de deelnemers voor het impactonderzoek is op aselecte wijze gebeurd. De onderzoekers hebben elke regio afzonderlijk bezocht. Zij hebben vervolgens hun eventuele docenten en vrijwilligers geïnstrueerd en zelf op aselecte wijze deelnemers gekozen, die deel moesten nemen aan het onderzoek. De deelnemers kregen een afgeleide van het SIT-instrument, een leestoets of beiden voorgelegd op 2 momenten, te weten:

- T^0: december 2013 / Januari 2014, afgeleide van het SIT-instrument en / of leestoets A;
- T^1: na 5 maanden van het leertraject in Mei 2014, afgeleide van het SIT-instrument en / of leestoets B.

Na een inhoudelijke plenaire instructie (met een aanvullende schriftelijke toelichting) hebben de deelnemers op de desbetreffende meetmomenten de vragenlijst en / of toets voorgelegd gekregen. Van te voren is bepaald of deze onder begeleiding van een supervisor of docent of individueel thuis werd ingevuld.

Dataverwerking en statistische analyses

Allereerst is in kaart gebracht hoeveel procent van de mensen vooruit gingen op de verschillende variabelen van sociale inclusie, gezondheid, arbeidsmarktpositie en op leesvaardigheid. Om de scores op de verschillende schalen van sociale inclusie en leesvaardigheid overzichtelijk te presenteren en geschikt te maken voor een statistische analyse zijn groepen van scores gemaakt en de extreme lage en hoge waarden eruit gehaald. Voor schalen die lopen van 1 tot 10, zijn de volgende groepen gevormd: 2/3, 4/5, 6/7 en 8/9. Voor schalen die lopen van 1 tot 3, zijn 3 groepen gemaakt, laag (1-1.6), gemiddeld (1.6-2.3) en hoog (2.3 tot 3). Voor de schaal die loopt van 1 tot 4, zijn eveneens 3 groepen gemaakt. Vervolgens is op basis van deze groepen gekeken hoeveel procent van de mensen vooruitging op de afzonderlijke variabelen. Om dit te kunnen analyseren, is het verschil in kaart gebracht tussen de oorspronkelijke voor- en nameting. Voor de veranderingen op deze schalen zijn (gebaseerd op deze waarden) 4 groepen van verandering gemaakt, te weten: grote toename, kleine toename, kleine afname en grote afname (onderzoeksvraag 1).

Ten tweede is er een analyse gedaan om te kijken of er verschillen tussen soorten groepen waren. Er is bijvoorbeeld gekeken of mannen significant anders scoorden dan vrouwen en of bijvoorbeeld jongeren hoger of lager scoorden dan ouderen op de mate van leesvaardigheid, sociale inclusie, gezondheid of arbeidsmarktpositie. Er zijn Chi kwadraat toetsen uitgevoerd om te bepalen of er tussen deze verschillende deelpopulaties (man / vrouw, leeftijdsgroepen, opleidingsniveau, opleidingsduur, wel / geen baan, wel / geen diploma) verschillen zijn in mate van verandering in sociale inclusie (naast gezondheid en arbeidsmarktpositie) en in leesvaardigheid (onderzoeksvragen 2, 3). Ook is gekeken of er een verband was tussen de toename in leesvaardigheid en de toename in enkele variabelen van sociale inclusie. Is het bijvoorbeeld zo, dat mensen waarvan de leesvaardigheid toenam ook automatisch beter hun taalvaardigheden in de praktijk toepasten (onderzoeksvraag 6)?
Tot slot is in kaart gebracht of de leeromgeving van invloed is op de toename in leesvaardigheid, sociale inclusie, gezondheid of arbeidsmarktpositie. Hiervoor is een ANOVA toets uitgevoerd. Via deze ANOVA toets is uiteindelijk vastgesteld of en welke kenmerken van de leeromgeving een effect hebben op de mate van verandering in sociale inclusie en leesvaardigheid (onderzoeksvraag 4 en 5).

4. Resultaten: Impact en succesfactoren taaltrajecten programma Taal voor het Leven

Onderzoeksvraag 1: Wat is de mate van verandering in sociale inclusie, arbeidsmarkpositie en leesvaardigheid?

Uit tabel 4.1 blijkt dat tussen de 48% en 71% van de deelnemers een verbetering ervaart op het gebied van sociale inclusie. Een vergelijkbaar percentage (53%) ervaart een toename voor psychische gezondheid en een kleiner percentage (39%) ervaart een toename voor fysieke gezondheid. Wat opvalt is, dat er ook bij een deel van de mensen een afname geconstateerd wordt. Dit is te verklaren vanwege het feit dat bij dit meetinstrument gevraagd wordt naar de beleving van de verschillende kenmerken op sociale inclusie (op basis van zelfperceptie). De mensen die een afname constateren, worden zichzelf tijdens het traject bewust van hun 'beperkingen' op het gebied van sociale inclusie. Door de kritische zelfreflectie gaan ze de mate van sociale inclusie lager waarderen en scoren ze dus lager bij de eindmeting dan bij de beginmeting. Bij een langere meetperiode zou waarschijnlijk voor een groot deel van deze groep ook een toename in sociale inclusie te constateren zijn. Dit wordt ondersteund vanwege het feit, dat de groepen waar een afname te constateren valt met name groot zijn bij de variabelen, die te maken hebben met sociale verbondenheid, zoals 'afname sociaal isolement'. De meer objectieve en concrete variabelen zoals 'nationale taalvaardigheden' tonen een veel kleinere afname. Daarnaast wordt het ook bevestigd, doordat bij de leestoets (waarvan de resultaten verderop in dit stuk worden gepresenteerd) slechts 4.4% van de mensen lager scoort bij de tweede meting dan bij de eerste meting.

Tabel 4.1: Mate van verandering in sociale inclusie (n =259)

Uitkomstvariabelen	*Grote toename*	*Kleine toename*	*Kleine afname*	*Grote afname*
Sociale inclusie				
Nationale Taalvaardigheden*	25%	46%	23%	7%
Digitale Vaardigheden*	24%	42%	19%	15%
Assertiviteit*	20%	46%	20%	13%
Arbeids- en opvoedings-vaardigheden*+	18%	30%	30%	22%
Ontmoeten & ondernemen*	26%	32%	29%	13%
Natuur- en sportactiviteiten*	20%	37%	27%	16%
Afname sociaal isolement **	14%	37%	26%	23%
Gezondheid				
Fysieke gezondheid **	28%	11%	27%	35%
Psychische gezondheid ***	12%	41%	34%	13%
* intervallen	2 tot 9	0 tot 2	-2 tot 0	-9 tot -2
** intervallen	0.5 tot 2	0 tot 0.5	0 tot -.5	-5. tot -2
** intervallen	0.75 tot 3	0 tot 0.75	0 tot -.75	-.75 tot -3
+ Vanwege veel non response op enkele items, is de score door een beperkt aantal items bepaald.				

Bij de interpretatie van de resultaten dient rekening gehouden te worden met plafondeffecten. Dit betekent, dat een deelnemer met een lage beginscore voor een vaardigheid, er eigenlijk alleen maar op vooruit kan gaan, terwijl een deelnemer met een hoge beginscore zich moeilijk kan verbeteren en misschien een lagere score heeft op de eindscore. Uit correlatieberekeningen blijkt, dat een lage beginscore een positief verband heeft met een toename en dat verandering in score een positief verband heeft met de eindscore. Om rekening te houden met het plafondeffect is de verandering in sociale inclusie gekoppeld aan de beginscore, zie tabel 4.2.

Tabel 4.2 Wijzigingen in sociale inclusie variabelen naar beginscore (n = 259)

Sociale inclusie Variabele	**Beginscore**							
	2/3		*4/5*		*6/7*		*8/9*	
Nationale taalvaardigheden	2.30	(1,89)	1.49	(1,42)	0.72	(1,31)	-0.24	(1,81)
Digitale vaardigheden	1.42	(2,54)	0.77	(2,24)	0.67	(1,72)	0.47	(1,82)
Assertiviteit	3.74	(1,83)	2.28	(1,95)	0.71	(1,59)	-0.36	(1,51)
Arbeids- en opvoedings-vaardigheden	4.11	(2,76)	1.27	(2,90)	0.68	(2,34)	-0.67	(2,06)
Ontmoeten & ondernemen	1.78	(2,67)	2.00	(2,16)	0.77	(2,46)	0.37	(2,32)
Natuur- en sport activiteiten	1.72	(2,38)	0.96	(2,00)	-0.26	(2,08)	-1.53	(2,09)

Uit de tabel blijkt dat een lage beginscore leidt tot grotere toenames dan hoge beginscores. Voor hoge beginscores geldt een kleine afname. Daar 'afname in sociaal isolement', 'fysieke gezondheid' en 'psychische gezondheid' op andere schalen zijn gemeten, zijn er andere intervallen voor de groepen gemaakt, namelijk laag, gemiddeld en hoog (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 Wijzigingen in sociale inclusie variabelen naar beginscore (n = 259)

Wijziging in	**Beginscore**					
	Laag		*Gemiddeld*		*Hoog*	
Afname sociaal isolement	0.36	(0.51)	0,04	(0.45)	-0,28	(0.46)
Fysieke gezondheid	0.94	(0.74)	0,26	(0.70)	-00,21	(0.61)
Geestelijke gezondheid	0.79	(0.65)	0,37	(0.65)	-0,12	(0.52)

Ook hier is hetzelfde patroon te herkennen, te weten: een lage beginscore leidt tot grotere toenames dan een hoge beginscore.

Met betrekking tot activiteiten op de arbeidsmarkt is er voor alle posities een verbetering te constateren (tabel 4.4). Na het taaltraject is de deelnemer actiever, meer mensen hebben of functioneren bijvoorbeeld beter in een baan, of doen bijvoorbeeld vrijwilligerswerk.

Tabel 4.4 Verandering in arbeidsmarktpositie (n = 259)

Arbeidsmarktpositie	*Percentage deelnemers dat vooruitgang ervaart*
Betaalde baan	20.8%
Vrijwilligerswerk	27.7%
Stage	26.2%
Actief op zoek naar baan	35.6%
Betaalde baan met begeleiding	27.8%

Met betrekking tot de leesvaardigheid blijkt, dat 52.7% van de deelnemers een betere score op leesvaardigheid heeft gekregen. Onder hen is de leesvaardigheid verbeterd (2% of hogere score beter op de post-test ten opzichte van de score bij de pre-test). Voor 12.5% van de totale groep deelnemers is ook een niveaustijging te constateren. Dat houdt in, dat men gestegen is van "Instroomniveau" naar "Op weg naar 1F", van "Op weg naar 1F" naar "Beheerst 1F", of van "Instroomniveau" naar " Beheerst 1F". De gemiddelde vooruitgang onder de deelnemers is 5.56% (T-toets =-5,561, df=272 en p<.00).
De indeling in niveaus in termen van 1F is erg grofmazig. Dit betekent dat kleine wijzigingen in het niveau niet uit de cijfers blijken, terwijl er wel degelijk vooruitgang is. Vandaar dat we in het vervolg van het rapport gebruik maken van de 4 categorieën van wijzingen (grote toename, kleine toename, kleine afname en grote afname).
Om rekening te houden met de plafondeffecten is de verandering in leesvaardigheid gekoppeld aan de beginscore. In tabel 4.5 hebben we het verschil tussen eind- en beginscore gekoppeld aan groepen van beginscores.

Tabel 4.5 Wijzing in leesvaardigheid naar beginscore

	Beginscore				
	1-20	21-40	41-60	61-80	81-100
Verandering in lees-vaardigheid	37.0 (27.0)	11.1 (18.6)	9.0 (13.2)	0.38 (11.38)	-2.4 (9.6)

Uit de tabel blijkt dat deelnemers met een lage beginscore grotere veranderingen laten zien dan deelnemers met een hoge beginscore.
In tabel 4.6 geven we een opsplitsing van de verandering van leesvaardigheid in verschillende groepen naar beginscore voor de leesvaardigheid. Uit de tabel blijkt dat deelnemers met een lage beginscore er meer op vooruitgaan dan deelnemers met een hoge beginscore.

Tabel 4.6 Groepen van verandering van leesvaardigheid naar beginscore (aantallen N = 234)

	Beginscore				
	1-20	21-40	41-60	61-80	81-100
Grote afname (5-30)	0	7	10	25	16
Kleine afname (0-5)	0	4	8	11	18
Kleine toename (0-5)	1	7	14	10	17
Grote toename (5-30)	6	15	31	26	8
	7	33	63	72	59

Met betrekking tot de mate van verandering in sociale inclusie en leesvaardigheid kunnen we het volgende stellen:

1. De meeste deelnemers zien een grote of kleine toename van hun sociale inclusie (circa 50% tot 65%. Deelnemers met een lage of gemiddelde beginscore gaan er sterker op vooruit dan deelnemers met een hoge beginscore.
2. Een groot aantal deelnemers ervaart een betere mate van psychische gezondheid.
3. De meeste deelnemers zijn na het taaltraject actiever op de arbeidsmarkt dan voor het taaltraject.
4. De leesvaardigheid na het taaltraject is hoger dan voor het taaltraject. Ook hier geldt dat deelnemers met een lage beginscore meer verbeteren dan deelnemers met een hoge beginscore.

Onderzoeksvraag 2 : Is er een verband deelpopulaties en de mate van verandering in sociale inclusie?

Op basis van de socio-demografische gegevens is het mogelijk om de respondenten in te delen in groepen, te weten: geslacht (man / vrouw), leeftijd (<= 34, 35-42, 43-50 en 51>=), vooropleiding, aantal opleidingsjaren, het hebben van een diploma, of het hebben van een baan. Met behulp van een Chi kwadraat toets kan men bepalen of er een verband bestaat tussen deze kenmerken en verandering in sociale inclusie.

Geslacht

De Pearson Chi-kwadraat waarden tonen aan, dat er een significant verband bestaat tussen geslacht en de mate van verandering in ‘arbeids- en opvoedingsvaardigheden’ ($\chi^2(1, N = 90) = 0.89, p =.03$). Uit tabel 4.7 blijkt dat vrouwen een grotere toename laten zien dan mannen.

Tabel 4.7 Veranderingen in arbeids- en opvoedingsvaardigheden naar geslacht

Verandering in arbeids- en opvoedingsvaardigheden	Man		Vrouw	
	N	%	N	%
1 Grote daling	16	34.0%	29	19.1%
2 Kleine daling	17	36.2%	43	28.3%
3 Kleine toename	10	21.3%	48	31.6%
4 Grote toename	4	8.5%	32	21.1%

Voor de andere vaardigheden is er geen significant verband tussen geslacht en mate van verandering.

Leeftijd

Er is geen significant verband tussen de onderscheiden leeftijdsgroepen en veranderingen in de verschillende sociale inclusie variabelen.

Vooropleiding

Er is geen significant verband tussen de mate van verandering in sociale inclusie en vooropleidingen.

Opleidingsjaren

Er zijn geen significante verschillen in mate van verandering in sociale inclusie tussen deelnemers met een verschillend aantal opleidingsjaren.

Baan

Er zijn geen significante verschillen in mate van verandering in sociale inclusie tussen deelnemers met of zonder baan.

Diploma

Er zijn significante verschillen tussen deelnemers met verschillende diploma's in de mate van verandering in 'psychische gezondheid' ($\chi^2(3, N = 168) = 8.33$, p =.04. Uit tabel 4.8 blijkt dat mensen met een diploma een grotere verbetering laten zien dan mensen zonder diploma.

Tabel 4.8 Veranderingen in psychische gezondheid en het wel / niet bezitten van een diploma

Psychische gezondheid	Diploma		Geen diploma	
	N	%	N	%
1 Grote daling	6	9.2%	18	17.5%
2 Kleine daling	18	27.7%	42	40.8%
3 Kleine verbetering	31	47.7%	36	35.0%
4 Grote verbetering	10	15.4%	7	6.8%

Concluderend, met betrekking tot deelpopulaties en verandering in sociale inclusie, zijn er verschillen gevonden:

1. tussen man en vrouw voor 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' en
2. het wel of niet hebben van een diploma op 'psychische gezondheid'.

Onderzoeksvraag 3: Zijn er verschillen tussen deelpopulaties in de mate van verandering in leesvaardigheid?

Op basis van de socio-demografische gegevens is het wederom mogelijk om de respondenten in te delen in groepen, te weten: geslacht (man / vrouw), leeftijd (<= 34, 35-42, 43-50 en 51>=), vooropleiding, aantal opleidingsjaren, het hebben van een diploma, of het hebben van een baan. De verandering in leesvaardigheid hebben we eveneens opgesplitst in groepen (grote afname, kleine afname, kleine toename, en grote toename). Met behulp van een Chi kwadraat toets is het mogelijk te bepalen of er een verband bestaat tussen deze kenmerken en verandering in leesvaardigheid.

De analyses laten zien dat er geen significante samenhang is tussen geslacht, leeftijd, vooropleiding, vooropleidingsjaren, het hebben van een baan en de verandering in leesvaardigheid. Deze factoren zijn blijkbaar niet van belang voor de verandering in leesvaardigheid. Anders geformuleerd, er zijn blijkbaar geen groepen die er meer op vooruit, dan wel achteruit gaan, ten opzichte van andere groepen. Vooruitgang in leesvaardigheid ligt dus niet aan de socio-demografische kenmerken, maar aan andere factoren wellicht van de leeromgeving.

Onderzoeksvraag 4: Heeft de perceptie van de leeromgeving een effect op de mate van verandering in sociale inclusie?

Om de verschillen tussen de perceptie van de leeromgeving en de mate van verandering te bepalen, maken we gebruik van een ANOVA toets. Hierbij vergelijken we de scores op de perceptie van de leeromgeving tussen de verschillende maten van verandering (van grote toename tot grote afname).

Docent

De kwaliteit van de docent, zoals gepercipieerd door de deelnemers heeft een significant effect op de mate van verandering in de sociale inclusie variabele 'Ontmoeten & Ondernemen' ($F(3, 167) = 2{,}66$, $p = .05$). Dit geldt ook voor de sociale inclusie variabele 'Natuur- en Sportactiviteiten' ($F(3, 159) = 3{,}32$, $p = .02$) Hierbij geldt dat hoe groter de mate van verandering in sociale inclusie is, hoe positiever de kwaliteiten van de docent worden ervaren (zie tabel 4.9). De inzet van de docent is dus van invloed op toename van natuur- en sportactiviteiten, het ondernemen van activiteiten buitenshuis en het ontmoeten van andere mensen.

Tabel 4.9 Perceptie van de docent en wijzigingen in de sociale inclusie

Verandering in Ontmoeten & ontmoeten	Perceptie van docent			Verandering in Natuur- en sportactiviteiten	Perceptie van docent	
1 Grote afname	6.90	(1.88)		1 Grote afname	7.37	(1.94)
2 Kleine afname	7.01	(2.04)		2 Kleine afname	6.63	(2.35)
3 Kleine toename	7.36	(2.14)		3 Kleine toename	7.68	(2.07)
4 Grote toename	8.05	(1.92)		4 Grote toename	7.99	(1.60)

Voor de overige sociale inclusievariabelen geldt, dat er geen significante verschillen zijn voor de perceptie van de docent tussen de verschillende groepen van verandering.

Materiaal

De perceptie van de gebruikte materialen heeft een effect op de mate van verandering in 'Nationale taalvaardigheden'. (F(3, 273) = 4,31, p = .005). Ook hier geldt, dat materialen positiever worden ervaren door deelnemers met een grotere mate van verandering in sociale inclusie (tabel 4.10). De inzet en kwaliteit van het materiaal is dus van invloed op de toename in het toepassen van de taalvaardigheden in de praktijk.

Tabel 4.10 Perceptie van de gebruikte materialen en verandering in taalvaardigheden

Verandering in Nationale taalvaardigheden	Gebruikte materialen	
1 Grote afname	6,22	(1,99)
2 Kleine afname	6,54	(1,96)
3 Kleine toename	6,77	(1,97)
4 Grote toename	7,51	(1,55)

Directe omgeving

De perceptie van de directe omgeving heeft geen significant effect op de mate van verandering in sociale inclusie.

Transfermogelijkheden

De perceptie van de transfermogelijkheden heeft een significant effect op de mate van verandering in 'fysieke gezondheid' (F(3, 133) = 4,67, p =.004). Zoals uit tabel 4.11 blijkt, geven deelnemers met een grote afname in de fysieke gezondheid het element transfermogelijkheden in de leeromgeving een lage score. Oftewel hoe meer mogelijkheden er zijn om het geleerde toe te passen in de praktijk hoe groter de kans is, dat men een betere fysieke gezondheid beleeft.

Tabel 4.11 Perceptie van de transfermogelijkheden en verandering in fysieke gezondheid

Verandering in Fysieke gezondheid	Transfermogelijkheden	
1 Grote afname	6,21	(2,93)
2 Kleine afname	7,91	(1,55)
3 Kleine toename	8,10	(2,13)
4 Grote toename	7,00	(2,27)

Vrijwilliger

De kwaliteit van de vrijwilliger als coach heeft een significant effect op de mate van verandering in 'assertiviteit' (*F*(3,21) = 2,74, *p* = .045) en in 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' (*F*(3, 154) = 3,06, *p* = .03). Hoe groter de mate van verandering in sociale inclusie, hoe positiever de kwaliteit van de vrijwilliger wordt ervaren. Voor de scores zie tabel 4.12. Dus de inzet en kwaliteit van de vrijwilliger is van invloed op de toename in 'assertiviteit' en 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden'.

Tabel 4.12 Perceptie van de vrijwilliger en wijzigingen in de sociale inclusie

Verandering in Assertiviteit	Perceptie docent			Verandering in arbeids- en opvoedings-vaardigheden	Perceptie docent	
1 Grote afname	5,00	(2,85)		1 Grote afname	5,98	(3,03)
2 Kleine afname	6,73	(2,59)		2 Kleine afname	5,50	(3,13)
3 Kleine toename	6,41	(2,90)		3 Kleine toename	6,93	(2,46)
4 Grote toename	6,91	(2,94)		4 Grote toename	7,14	(2,27)

Opvoeding & Werk

Hoe de deelnemer het opvoeden en het werk ervaart, heeft een significant effect op de mate van verandering in 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' (*F*(3, 174) = 7,59, *p* = .000). Ook hier geldt dat deelnemers, die een toename in de sociale inclusievariabele rapporteren, het werk positiever ervaren (zie tabel 4.13). Dus hoe positiever de werksituatie is en de opvoeding van de kinderen verloopt, hoe groter de toename op 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' is.

Tabel 4.13 Perceptie van Opvoeding & Werk en verandering in arbeids- en opvoedingsvaardigheden

Arbeids- en opvoedings-vaardigheden	Opvoeding & Werk	
1 Grote afname	5,27	(2,76)
2 Kleine afname	6,13	(2,69)
3 Kleine toename	7,55	(2,36)
4 Grote toename	7,50	(2,65)

Zorg

Volgens tabel 4.14 zijn er significante verschillen tussen de perceptie van de zorg voor anderen als onderdeel van de leefomgeving en de mate van verandering in 'assertiviteit' (F(3,256) = 3,28, p =.02).

Tabel 4.14 Perceptie van de zorg en verandering in assertiviteit

Assertiviteit	Zorg	
1 Grote afname	7,31	(2,14)
2 Kleine afname	6,50	(2,15)
3 Kleine toename	7,09	(2,40)
4 Grote toename	7,84	(2,20)

Deelnemers met zowel een grote afname als een grote toename scoren het hoogste op zorg.

Over het algemeen kan men dus concluderen, dat er enkele significante verbanden gevonden zijn tussen de perceptie van de leeromgeving en de verandering in sociale inclusie, te weten:

1. de docent heeft een effect op 'ontmoeten & ondernemen' en 'natuur- en sportactiviteiten
2. materiaal heeft een verband met 'nationale taalvaardigheden'
3. transfermogelijkheden heeft een verband met 'fysieke gezondheid'
4. de vrijwilliger heeft een verband met 'assertiviteit' en 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden'
5. werk heeft een verband met 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden'
6. zorg heeft een verband met 'assertiviteit'

Dit betekent dat de aanwezigheid van een kwalitatieve goede docent met een goede ondersteuning van een vrijwilliger, kwalitatief hoogwaardig materiaal en voldoende transfermogelijkheden ervoor kunnen zorgen, dat mensen eerder een betere plek in de dagelijkse samenleving krijgen. Hierbij is het wel zo, dat hoe beter de werksituatie is en de opvoeding van de kinderen verloopt, dat men ook eerder betere arbeids- en opvoedingsvaardigheden krijgt.

Onderzoeksvraag 5: Heeft de perceptie van kenmerken van de leeromgeving een effect op de mate van verandering in leesvaardigheid?

Om na te gaan of de perceptie van de leeromgeving verschilt per veranderingsniveaus van de leesvaardigheid (grote toename tot grote afname) is wederom een ANOVA toets uitgevoerd. Hierbij zijn de scores op de leeromgevingskenmerken per veranderingsniveau vergeleken. Om deze analyse uit te voeren zijn twee bestanden samengevoegd (sociale inclusie en leesvaardigheid). Er zijn 64 deelnemers die beide vragenlijsten hebben ingevuld.

Uit de ANOVA toets blijkt, dat de factoren van de leeromgeving niet van invloed zijn op de stijging in leesvaardigheid. Maar vraag is of dit een terechte conclusie is. Deze uitkomst kan namelijk beïnvloed worden door de steekproefsamenstelling. Van de 64 deelnemers laten 32 deelnemers (50%) een grote toename zien, waardoor het aantal deelnemers in de subpopulaties erg klein is. De uitkomsten moeten dan met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Dus verder onderzoek is nodig om hier een antwoord op te geven.

Onderzoeksvraag 6: Is er een verband tussen mate van verandering in sociale inclusie en mate van verandering in leesvaardigheid?

Om het verband tussen veranderingen in leesvaardigheid en veranderingen in sociale inclusie te bepalen wordt normaliter gebruik gemaakt van de reeds eerder gedefinieerde groepen (grote toename tot grote afname). Gezien het beperkt aantal deelnemers (64) waarvan alle gegevens beschikbaar zijn, is dit niet mogelijk. Om toch een analyse te kunnen doen, hebben we twee groepen gemaakt, te weten een groep met afname van de vaardigheid en een groep met toename van de vaardigheid. Als sociale inclusie-variabelen gebruiken we ‘nationale taalvaardigheden’ en ‘digitale vaardigheden’ (zie tabel 4.15).

Tabel 4.15 Relatie verandering in leesvaardigheid en digitale vaardigheid

Lees vaardigheid	**Sociale inclusie variabelen**				
	Nationale taalvaardigheden			*Digitale vaardigheden*	
	Afname	Toename		Afname	Toename
Afname	9	10		5	11
Toename	10	29		10	35

Uit een Chi-kwadraat toets blijkt, dat er geen significante verbanden zijn tussen veranderingen in ‘nationale taalvaardigheden’ naast ‘digitale vaardigheden’ en de verandering in leesvaardigheid. Door het lage aantal deelnemers is de Chi-kwadraat toets niet geheel betrouwbaar. Tabel 4.15 suggereert echter wel een verband tussen verandering in leesvaardigheid en de sociale inclusie variabelen. Oftewel er lijkt een verband te zijn tussen de score op leesvaardigheid en sociale inclusie (mensen die een betere sociale inclusie krijgen zouden ook een betere leesvaardigheid kunnen krijgen), maar dit kan niet worden vastgesteld. Maar ook hier is de vraag of dit een terechte conclusie is. Deze uitkomst kan namelijk ook beïnvloed worden door de steekproefsamenstelling. De steekproef is namelijk erg klein. De uitkomsten moeten dan met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Dus verder onderzoek is nodig om hier een antwoord op te geven.

5. Conclusies en discussie

Het programma 'Taal voor het Leven' richt zich op het ontwikkelen en ondersteunen van taaltrajecten om volwassenen (die problemen ervaren met lezen of schrijven) naast een betere taalbeheersing een betere plek in de samenleving te kunnen geven. In 2013 volgden ruim 5000 mensen een taalcursus bij de lokale partners ondersteund door lokale en nationale teams. Onder een representatieve groep van deelnemers is gekeken naar de vooruitgang in sociale inclusie middels een afgeleide van het SIT-instrument (Sociale Inclusie na Transfer) van De Greef, Segers en Verté (2010). Daarnaast is gekeken naar de vooruitgang in leesvaardigheidsniveau. Vraag is wat de uiteindelijke impact van het programma 'Taal voor het Leven' is geweest.
Voordat de resultaten geïnterpreteerd worden, moet worden gesteld dat de meetperiode zeer kort is geweest met name voor het vaststellen van een verbetering op leesvaardigheid. Als de meetperiode langer zou zijn geweest (bijvoorbeeld een jaar) zouden hier naar alle waarschijnlijkheid hogere scores te verwachten zijn.

Het verkrijgen van een betere plek in de samenleving
De meeste deelnemers ervaren een toename van hun sociale inclusie. Met name de toepassing van taalvaardigheden in de dagelijkse praktijk is onder een groot aantal deelnemers (71%) gestegen. Als men de scores legt naast eerder onderzoek dan blijkt dat het aantal deelnemers dat een toename van sociale inclusie ervaart na deelname aan een taaltraject van het programma 'Taal voor het Leven' op elke variabele van sociale inclusie hoger is (De Greef et al., 2012). Met name de variabelen "nationale taalvaardigheden" en "assertiviteit" scoren veel hoger (zie tabel 1). Deze resultaten zijn dus goed te noemen. Kijkend naar het landelijk onderzoek van 2012 zien we dat de vergelijkbaarheid van de trajecten niet helemaal hetzelfde is. De conclusie moet wel genuanceerd worden, aangezien circa 75% van de trajecten vergelijkbaar was. Daarnaast zien we dat deelnemers met een lage of gemiddelde beginscore er sterker op vooruit gaan dan deelnemers met een hoge beginscore.

Tabel 5.1: Percentage deelnemers m.b.t. toename in sociale inclusie

Leercontext → Aantal deelnemers met toename sociale inclusie per variabele van sociale inclusie in % ↓	Trajecten TVHL 2014	Landelijk onderzoek 2012
Sociale inclusie		
Nationale Taalvaardigheden	71	58
Digitale Vaardigheden	66	51
Assertiviteit	66	54
Arbeids- en opvoedingsvaardigheden	48	42
Ontmoeten & ondernemen	58	49
Natuur- en sportactiviteiten	57	49
Afname sociaal isolement	51	45

Positie op de arbeidsmarkt

Een aanzienlijk deel van de deelnemers is na het taaltraject actiever op de arbeidsmarkt dan bij het begin van het taaltraject. Er is een verbetering te zien op alle mogelijke posities op de arbeidsmarkt, zoals het hebben van een baan, stage lopen, actiever werk zoeken en het hebben van een baan met begeleiding. Wat betreft arbeidsmarktpositie is er sprake van eenzelfde situatie als bij sociale inclusie. Ook volgens tabel 5.2 is het percentage deelnemers dat een betere arbeidsmarktpositie ervaart hoger dan in het landelijk onderzoek van 2012 van De Greef et al. (2012).

Tabel 5.2: Percentage deelnemers m.b.t. toename in arbeidsmarktpositie

Leercontext → Aantal deelnemers met toename sociale inclusie per variabele van arbeidsmarktpositie in % ↓	**Trajecten TVHL 2014**	**Landelijk onderzoek 2012**
Arbeidsmarktpositie		
Betaalde baan	21	20
Vrijwilligerswerk	28	21
Stage	26	7
Op zoek naar baan	36	20
Betaalde baan met begeleiding	28	14

Betere gezondheidssituatie

Wat betreft gezondheid is er geen benchmark mogelijk met een landelijk onderzoek, aangezien dit niet eerder op deze wijze is gemeten. Wel wordt volgens tabel 5.3 duidelijk, dat een groot deel van de deelnemers een betere mate van psychische gezondheid ervaart (circa 40%) en een deel een betere mate van fysieke gezondheid (circa 28%). Dus kan men concluderen dat het traject ook een impact heeft gehad op de mate van vooral psychische gezondheid.

Tabel 5.3: Percentage deelnemers m.b.t. toename in gezondheid

Leercontext → Aantal deelnemers met toename sociale inclusie per variabele van gezondheid in % ↓	**Trajecten TVHL 2014**	**Landelijk onderzoek 2012**
Gezondheid		
Fysieke gezondheid	39	-*
Psychische gezondheid	53	-*

Noot 1: * Variabelen zijn niet onderzocht bij dit onderzoek.

Verklaring afname in beleving van sociale inclusie

Wat opvalt is, dat er ook bij een deel van de mensen een afname geconstateerd wordt. Dit is te verklaren vanwege het feit dat bij dit meetinstrument gevraagd wordt naar de beleving van de verschillende kenmerken op sociale inclusie (op basis van zelfperceptie). De mensen die een afname constateren, worden zichzelf tijdens het traject bewust van hun 'beperkingen' op het gebied van sociale inclusie. Door de

kritische zelfreflectie gaan ze de mate van sociale inclusie lager waarderen en scoren ze dus lager bij de eindmeting dan bij de beginmeting. Bij een langere meetperiode zou waarschijnlijk voor een groot deel van deze groep ook een toename in sociale inclusie te constateren zijn. Dit wordt ondersteund vanwege het feit, dat de groepen waar een afname te constateren valt met name groot zijn bij de variabelen, die te maken hebben met sociale verbondenheid, zoals 'afname sociaal isolement'. De meer objectieve en concrete variabelen zoals 'nationale taalvaardigheden' tonen een veel kleinere afname. Daarnaast wordt het ook bevestigd, doordat bij de leestoets slechts 4.4% van de mensen lager scoort bij de tweede meting.

Leesvaardigheidsniveau

De leesvaardigheid na het taaltraject is voor een groot aantal deelnemers beter dan voor het taaltraject, namelijk voor 52.7%. Kijken we naar de wat sterkere maat betreffende de relatieve gemiddelde vooruitgang, zien we dat deze bij de programma's van 'Taal voor het Leven' hoger ligt dan bij de meeste andere internationale onderzoeken. Kok en Scholte (2013) hebben op basis van de onderzoeken van Hock en Mellard (2011), Alamprese et al. (2011), Sabatini et al. (2011) en Greenberg et al. (2011) een gewogen gemiddelde vooruitgang van 5.20% berekend. De gemiddelde vooruitgang van de taaltrajecten van 'Taal voor het Leven' ligt met 5.56% hoger dan dit gewogen gemiddelde. Ook hier geldt, dat deelnemers met een lage beginscore meer verbeteren dan deelnemers met een hoge beginscore.

Invloed socio-demografische kenmerken

Met betrekking tot deelpopulaties en verandering in sociale inclusie, zijn er verschillen gevonden tussen:

- man en vrouw voor de variabele 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden', waarbij we een grotere toename onder vrouwen zien en
- het wel of niet hebben van een diploma op de variabele 'psychische gezondheid', waarbij we een grotere verbetering van de psychische gezondheid onder mensen met een diploma zien.

Oftewel we zien dat vrouwen en mensen met een diploma op een paar dimensies betere resultaten behalen. De analyses laten zien dat er enkel een significante samenhang is tussen geslacht en de toename in 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' naast het hebben van een diploma op het verkrijgen van een betere 'psychische gezondheid'. Er is echter geen significante samenhang tussen geslacht, leeftijd, vooropleiding, vooropleidingsjaren of het hebben van een baan op de toename in leesvaardigheid. De achtergrondkenmerken van de leefsituatie van de deelnemers zijn blijkbaar enkel van invloed op de toename in 'arbeids- en opvoedingsvaardigheden' en het verkrijgen van een betere 'psychische gezondheid' en niet op de toename in leesvaardigheid.

Invloed van de leeromgeving

Er zijn enkele significante verbanden gevonden tussen de perceptie van de leeromgeving en de verandering in sociale inclusie. Het blijkt dat de verschillende onderdelen van de leeromgeving gerelateerd zijn aan de verschillende sociale inclusie factoren. Elk onderdeel is gerelateerd op één of twee factoren, waardoor alle sociale inclusie factoren beïnvloed worden. Oftewel het verkrijgen van een betere plek in de samenleving wordt beïnvloed door met name de leer- en leefomgeving van de deelnemers. Dit geldt echter niet voor de toename in leesvaardigheid.

Samenvattend betekent dit, dat de aanwezigheid van een kwalitatieve goede docent met een goede ondersteuning van een vrijwilliger, kwalitatief hoogwaardig materiaal en voldoende transfermogelijkheden ervoor kunnen zorgen dat mensen eerder een betere plek in de dagelijkse samenleving krijgen. Het leertraject moet dus uit een goede mix van deze factoren bestaan, willen deelnemers een betere plek in de samenleving krijgen. Hierbij is het wel zo, dat hoe beter de werksituatie is en hoe vaker men kinderen moet opvoeden, hoe groter de kans is dat men sneller betere arbeids- en opvoedingsvaardigheden krijgt.

Samenhang toename in leesvaardigheid en toename in sociale inclusie

Uit de resultaten blijkt, dat er geen significante verbanden zijn tussen veranderingen in 'nationale taalvaardigheden' naast 'digitale vaardigheden' en verandering in leesvaardigheid. Maar verdere interpretatie van de scores op sociale inclusie en leesvaardigheid suggereert echter wel een verband tussen verandering in leesvaardigheid en de sociale inclusie variabelen. Oftewel er lijkt een verband te zijn tussen de score op leesvaardigheid en sociale inclusie (mensen die een betere sociale inclusie krijgen zouden ook een betere leesvaardigheid kunnen krijgen), maar dit kan niet worden vastgesteld. Hier is echter de vraag of dit een terechte conclusie is. Deze uitkomst kan namelijk ook beïnvloed worden door de steekproefsamenstelling. De steekproef is namelijk erg klein. De uitkomsten moeten dan met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Dus verder onderzoek is nodig om hier een antwoord op te kunnen geven.

Resumé

Op basis van de resultaten kan worden vastgesteld, dat het programma 'Taal voor het Leven' een goede impact heeft op de mate van sociale inclusie, mate van gezondheid, arbeidsmarktpositie en de mate van leesvaardigheid van de deelnemers aan de georganiseerde taaltrajecten.

De resultaten op een rij:

1. Circa 50% tot 65% blijkt een betere plek in de samenleving te krijgen
2. Circa 70% kan zijn of haar taalvaardigheden in de praktijk beter toepassen
3. Circa 53% heeft een betere leesvaardigheid
4. Circa 53% ervaart een betere mate van psychische gezondheid en 39% een betere mate van fysieke gezondheid
5. Circa 20% tot 35% heeft een betere arbeidsmarktpositie

Daarnaast blijken de aanwezigheid van een kwalitatieve goede docent met een goede ondersteuning van een vrijwilliger, kwalitatief hoogwaardig materiaal en voldoende transfermogelijkheden ervoor te kunnen zorgen dat mensen eerder een betere plek in de dagelijkse samenleving krijgen. Het leertraject moet dus uit een goede mix van deze factoren bestaan, willen deelnemers een betere plek in de samenleving krijgen.

Referenties

Alamprese, J.A. et al. (2011). Effects of a structured decoding curriculum on adult literacy learners' reading development. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 4, (2): pp. 154-172.

Berkman, N.D., DeWalt, D.A., Pignone, M.P., Sheridan, S.L., Lohr, K.N., Lux, L., Sutton, S.F., Swinson, T. & Bonito, A.J. (2004). *Literacy and Health Outcomes.* Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality.

Bijl, R., Boelhouwer, J., Cloïn, M. & Pommer, E. (2011). *De sociale staat van Nederland 2011.* Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Bohnenn, E., Lam, J. en De Greef, M. (2013a). *TLVE-toetsen: Lees-, schrijf-, reken- en digitale vaardigheden: Toets Lezen A.* Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

Bohnenn, E., Lam, J. en De Greef, M. (2013b). *TLVE-toetsen: Lees-, schrijf-, reken- en digitale vaardigheden: Toets Lezen B.* Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W. & Van der Velden, R. (2013). *PIAAC 2012: de belangrijkste resultaten.* 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

Buisman, M. & Houtkoop, W. (2014). *Laaggeletterdheid in kaart.* 's-Hertogenbosch: ECBO / Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

CINOP. (2012). *Standaarden en eindtermen VE.* 's-Hertogenbosch: CINOP.

De Greef, M., Segers, M., Verté, D., De Greef, R. & Meulenbrug, J. (2009). *Leren voor leven: Een eigen plek in het dagelijks leven.* Velp: Spectrum CMO Gelderland.

De Greef, M., Hanekamp, M., Segers, M., Verté, D. en Lupi, C. (2012). *Leren in verschillende contexten.* 's-Hertogenbosch: CINOP.

De Greef, M., Lam, J-F., Van Groenestijn, M. (2014). De impact van Taal voor het leven: Nieuwe toetsen voor voortgangsmeting. *Les: Tijdschrift voor Nt2 en taal in het onderwijs (32), 187,* 28 - 29.

De Greef, M., Segers, M. & Nijhuis, J. (2013). *Feiten en cijfers geletterdheid.* Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

De Greef, M., Segers, M. & Verté, D. (2010). Development of the SIT, an instrument to evaluate the transfer effects of adult education programs for social inclusion. *Studies in Educational Evaluation (36)*, 42 - 61.

De Greef, M., Segers, M. & Verté, D. (2012). Understanding the effects of training programs for vulnerable adults on social inclusion as part of continuing education. *Studies in Continuing Education.* DOI: 10.1080/0158037X.2012.664126.

Department of Labour New Zealand (2010). *Upskilling Partnership Programme: Evaluation Report.* Wellington: Department of Labour New Zealand.

Greenberg, D., Wise, J., Morris, R., Fredrick, L., Rodrigo, V., Nanda, A.O., & Pae, H. K. (2011). A Randomized Control Study of Instructional Approaches for Struggling Adult Readers. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 4, (2): pp. 101-117.

Hock, M.F. & Mellard, D.F. (2011). Efficacy of learning strategies instruction in adult education. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 4, (2): 134-153.

Josten, E. (2010). *Minder werk voor laagopgeleiden?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kok, L. & Scholte, R. (2013). *Rendement van cursussen voor laaggeletterden.* Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

Matthijse W. & Tubbing, M. (2013). *Inhoudelijk kader Taal voor het Leven.* Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

Matthijsse, W., Jacobs, A. & Beune, A. (2013). *Het tellen van deelnemers TvhL.* Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

Purcell-Gates, V., Degener, S., Jacobson, E. & Soler, M. (2000). *Affecting change in literacy practices of adult learners: impact of two dimensions of instruction.* Cambridge: NCSALL.

Sabatini, J.P. et al. (2011). Relative effectiveness of reading intervention programs for adults with low literacy. Journal of Research on Educational Effectiveness, 4, (2): 118-133.

Tett, L., Hall, S., Maclachlan, K., Thorpe, G., Edwards, V. & Garside, L. (2006). *Evaluation of the Scottish Adult Literacy and Numeracy (ALN) Strategy.* Edinburgh: Scottish Executive Social Research.

Terpstra, A. (2011). Implementatie en gebruik Participatieladder. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Verté, D., De Witte, N. & De Donder, L. (2007). *Schaakmat of aan zet? Monitor voor lokaal ouderenbeleid in Vlaanderen.* Brugge: Uitgeverij Van den Broele.

Bijlage 1: Itemverdeling en validatie Leestoets als onderdeel van TLVE-toetsen

De leestoetsen zijn op papier in te vullen toetsen en bestaan uit een mix van 2- en 3-keuze vragen, invulvragen, vragen waarbij men een antwoord moet kiezen of invullen. Van de leestoets zijn twee parallelversies ontwikkeld. Leestoets A bestaat uit 30 vragen en 61 items waarvoor in totaal 61 punten zijn te verdienen. Hieronder volgt de verdeling over de verschillende kenmerken van taakuitvoering, teksten en contexten (zie tabel A1 en A2).

Tabel A1: Overzicht kenmerken taakuitvoering
Leestoets A behorende bij de TLVE-toetsen

Kenmerken taakuitvoering Versie A	Instroom	1F	2F	Totaal
Opzoeken	3	4		7
Begrijpen	6	18	1	25
Verwerken		9	5	14
Woordenschat	3	12		15
Totaal	12	43	6	61

Tabel A2: Overzicht contexten en teksten
Leestoets A behorende bij de TLVE-toetsen

Niveau Versie A	Aantal teksten	Context	Type tekst
Instroom	2	Werk / persoonlijke leefomgeving	Informatief
1F	3	Werk / persoonlijke leefomgeving	Instructie informatief betogend
2F	1	Werk / leren	Informatief / betogend

Leestoets B bestaat uit 28 vragen en 54 items, waarvoor in totaal 54 punten zijn te verdienen. Hieronder volgt de verdeling over de verschillende kenmerken van taakuitvoering, teksten en contexten (zie tabel A3 en A4).

Tabel A3: Overzicht kenmerken taakuitvoering
Leestoets B behorende bij de TLVE-toetsen

Kenmerken taakuitvoering Versie B	Instroom	1F	2F	Totaal
Opzoeken	3	6	1	10
Begrijpen	6	18	4	28
Verwerken		1		1
Woordenschat	3	9	3	15
Totaal	12	34	8	54

Tabel A4: Overzicht contexten en teksten

Leestoets B behorende bij de TLVE-toetsen

Niveau Versie B	Aantal teksten	Context	Type tekst
Instroom	2	Werk / persoonlijke leefomgeving	Informatief
1F	3	Werk / persoonlijke leefomgeving	Instructie informatief betogend
2F	1	Werk / Leren	Betogend

Voor de validatie van deze toetsen zijn de volgende stappen ondernomen:

- Pilot-testing van randvoorwaarden en basisinhoud van leesvaardigheidstoets onder een zeer selecte groep deelnemers.
- Constructvalidatie van de toets bij 58 groepen met vergelijkbare taalvaardigheidstrajecten met in totaal 528 deelnemers voor lezen.
  - De docenten van deelnemende groepen is vooraf gevraagd om bij deelnemers een voorschatter af te nemen om er zeker van te zijn om deelnemers die nog zeer veel moeite hebben met lezen (van enkele regels instructie) niet nodeloos te belasten met deze toetsen.
  - Met behulp van de getrainde toetsleiders zijn alle toetsen op locatie afgenomen en zijn ingevulde toetsboekjes ingenomen. De toetsen zijn allen beoordeeld aan de hand van vooraf opgestelde beoordelingsvoorschriften.
  - Voor de leestoetsen zijn betrouwbaarheidsanalyses en itemanalyses (OPLM en TIA) uitgevoerd.

Voor lezen zijn er twee verschillende toetsboekjes uitgezet voor de validatie. De toetsboekjes in de validatieronde bevatten iets meer opdrachten dan in de definitieve toets. Om de items te kunnen schalen in OPLM zit er overlap van items in beide toetsversies. Er is een aantal items uitgevallen om inhoudelijke en statistische gronden. Het betreft:

- 3 opdrachten met in totaal 10 punten op inhoudelijke gronden (onvoldoende schrijfruimte, waardoor langer antwoord opschrijven niet mogelijk is en onduidelijkheid waar men iets op de plattegrond moet aankruisen);
- 4 items op basis van toets-itemanalyse (bijvoorbeeld lage en / of negatieve Rit waarde en extreme p-waarden).

Met weglating van bovenstaande items zijn beide boekjes geschaald in OPLM, wat een model heeft opgeleverd met R1c =362.567 en P=.643